

УДК 94:159.942.53–054.73(=161.2)(430)

Олена Подобєд

НАСТРІЙ ПЕРЕМІЩЕНИХ УКРАЇНЦІВ ТА ЇХ АДАПТАЦІЯ ДО ЖИТТЯ У ПОВОЄННІ ЗАХІДНІЙ НІМЕЧЧИНІ

Проаналізовано, яким чином адаптація переміщених українців до нових реалій життя у повоєнній Західній Німеччині впливала на їхній настрій. Серед соціальних чинників, які впливали на настрій переміщених українців можна виокремити: побутові проблеми, тугу за Батьківщиною та рідними, загрозу примусової репатріації до СРСР, рееміграцію із Західної Німеччини.

На переміщених українців гнітюче впливала невлаштованість побуту та постійне недоїдання. Частиною з них оволодівав сум за Батьківщиною, який подекуди призводив до добровільного повернення переміщених осіб до СРСР. Однак переважна більшість протистояла примусовій репатріації, ними оволодівало почуття страху за своє життя та життя рідних; піддаючись панічним настроям значна частина переміщених українців вкорочувала собі віку. Визначальні чинники, що впливали на настрій, який домінував у реемігрантів, становили гостинність приймаючої держави, забезпечення/незабезпечення роботою за фахом, на який вони розраховували, рівень заробітної плати, якість побутових умов.

Ключові слова: переміщені українці, повоєнна Західна Німеччина, адаптація, настрій.

Після завершенні Другої світової війни суспільство Західної Німеччини, перебувало у непростому психоемоційному стані й вчилася жити у поствоєнному світі. Так, історик Олександр Ватлін писав, що у перше повоєнне літо німці не відчували ні радості, ні полегшення. «Їхнє життя визначалося прагненням швидше роздобути їжу, знайти прийнятне житло, розшукати розкиданих війною близьких [...] У щоденних турботах люди гнали від себе думки про минуле і майбутнє, почуття вини за те, що відбулося, страх приреченості на милість переможця» [1]. Непростим було становище і переміщених українців, які адаптувалися до життя в іноетнічному середовищі, звикали до нових політичних та соціально-економічних реалій повоєнної Західної Німеччини. Відповідно автор ставить за мету проаналізувати, яким чином адаптація переміщених українців до умов життя у Західній Німеччині у повоєнні роки впливала на їхній настрій. Автор спирався на праці російських істориків О. Ватліна, А. Кравцова, К. Садикової, українського дослідника Г. Шибанова. Джерельну основу дослідження становлять матеріали архівів та преси, спогади сучасників подій.

Письменник Улас Самчук у своїх мемуарах влучно порівняв переміщених українців, які знайшли тимчасовий прихисток на німецькій землі із тисячами «вирваних з корінем дерев, що їх штучно підтримують для пересадки на інший ґрунт. Вони боліють, їх соки вичерпуються, їх листя в'яне, вони задихаються» [2, с.150]. Адаптація більшості переміщених українців до нових умов життя у повоєнній Західній Німеччині відбувалася не просто, адже, як відомо, навіть за сприятливих умов така адаптація є складним стресогенним процесом. Непевність майбутнього, невлаштованість побуту, туга за Батьківщиною, страх перед цілком реальною загрозою примусової репатріації робили перші повоєнні роки щедрими на розпач, депресії та істерики [2, с.150]. Водночас апелюючи до порівняння Уласа Олексійовича слід відзначити, що найкраще приживаються на новому, хоч і тимчасовому ґрунті, молоді дерева. Тож настрої дітей, юнаків та юнок, які не звертали особливої уваги на побутові проблеми, розраджували себе різними забавами, закохувалися не безпідставно вважали роки перебування на німецькій землі одними із найкращих і найщасливіших [3, с.156, 163]. Заради справедливості слід зазначити, що почуття щастя (хоча б короточасного) було притаманне і людям старшого віку. Вони раділи, що змогли втекти з-під сфери впливу «совєтів» і жити вільним (особливо у національно-культурному плані) життям [4, с.224].

Загальновідомо, що емоційні стани детермінуються здебільшого соціальними чинниками. Тож серед чинників, які безпосереднім чином впливали на настрій переміщених українців слід назвати побутові проблеми, тугу за Батьківщиною та рідними, загрозу примусової репатріації до Радянського Союзу та рееміграцію із Західної Німеччини до країн Європи, Америки, Канади й Австралії.

Якщо німецьке населення перебувало на своїй землі, частина мала своє помешкання, придатне до життя, хоча б мінімальне хатнє начиння у ньому, певні запаси одягу, деякі фінансові заощадження [5, с.1], то переважна більшість переміщених осіб за роки війни зносила свій одяг, витратила усі заощадження і, зрозуміло, залишилася без даху над головою. Незважаючи на матеріальну допомогу міжнародних організацій, побутові умови таборів переміщених осіб, за влучним висловом мюнхенського таборянина хіміка Полікарпа Герасименка-Волковинського залишалися «нужденні» [6, арк. 1].

Нужденним було житло у таборах переміщених осіб. Сімейним виділялися окремі кімнатки, наприклад, розміром 3 на 5 метрів, відділені одна від одної у кращому випадку картонними стінами. Більш-менш при звичайності у них існувати могли лише ті українці, які мали за плечима досвід радянських комунальних квартир й могли раціонально використати не лише площу, а й «підплощу» і «надплощу» [2, с. 38]. У будь-якому разі особистого простору катастрофічно не вистачало. Невлаштованість побуту гнітюче впливала на переміщених українців. Чимало мріяло про невелику затишну оселю, у якій могли би проводити час із родиною та / або працювати. Мешканець Мюнхену художник Михайло Дмитренко, перебуваючи за власним визначенням у шалено пригніченому психічному стані [7, арк. 1 зв.] мріяв «знайти собі десь у світі, хоч на останок мого життя якийсь куток, де зміг-би свobodно працювати і забути про весь паскудний, забриханий, фальшивий світ» [7, арк. 1 зв.]. Навіть мінімальне покращення житлових умов і збільшення особистого простору позитивно впливали на психоемоційний стан переміщених українців, в яких одразу покращувався настрій, а інтелігенція отримувала новий імпульс до праці [2, с.76–77].

Активна рееміграція переміщених осіб за океан, що розпочалася від 1947 р. зумовила значне зменшення чисельності мешканців таборів переміщених осіб (далі – ДіПі). Відповідно останні закривали [8, арк. 10], а таборян переселяли в інші. Це вносило певний дискомфорт у відносно налагоджений побут. Окрім того, «одну суцільну громаду» [9, с. 534], яка сформувалася у таборі розселяли, як правило, по різним таборах, що ускладнювало спілкування рідних, друзів і колег, унеможлиблювало продовження реалізації спільних проектів. Сучасниця подій історик Наталія Полонська-Василенко згадувала, як унаслідок ліквідації табору в Карлсфельді його мешканців розподілено між трьома таборами – у Міттенвальді, Берхтесгадені і Фраймані. «Рвалися тоді дружні та ділові зв'язки, руйнувалися школи: учні їхали до одного табору, а педагоги – до іншого; руйнувалися також церкви, ліквідовувалися бібліотеки» [10, с. 510], – з сумом писала професор. У новому таборі доводилося вкотре «будувати зруйноване життя».

Одяг, взуття і засоби особистої гігієни були у дефіциті. Незважаючи на гуманітарну допомогу міжнародних організацій зазначених речей переміщеним українцям бракувало. Наприклад, у серпні 1947 р. блок № 1 табору імені Лисенка у Ганновері отримав для розподілу поміж мешканцями: нові панчохи – 7 пар, старі панчохи – 2 пари, жіночі шкарпетки – 4 пари, сорочки для дівчат – 10, жіночі сорочки – 14, спідниці – 3, жіночі майки – 16, черевики – 3 пари, жіночі пов'язки – 90, зубна паста – 16 тюбиків [11, арк. 275]. Тому й не дивно, що поетеса Ганна Черинь (справжнє ім'я та прізвище Галина Грибінська) ходила не у сукні, а в довгих штанах з генеральськими лампасами [12, с. 11]. У скрутних умовах перебували усі верстви переміщених осіб. Лагодження одягу, що продовжувало термін його експлуатації, було звичним явищем, зокрема і у родинях священиків [13, арк. 54]. Неможливість задовольнити елементарні життєві потреби робило життя переміщених українців дискомфортом і «паскудним» [12, с. 9].

Постійне недоїдання [12, с. 71], одноманітний раціон і брак вітамінів негативно позначалися не лише на фізичному, а й на психоемоційному стані переміщених осіб. Не додавали оптимізму і публікації, що з'являлися на шпальтах преси із порівняльним аналізом кількості калорій, спожитими переміщеними особами Західної Німеччини та мешканцями інших країн. Так, станом на початок 1947 р. Міністерство сільського господарства США повідомляло, що населення Австрії, Італії, Німеччини та Румунії отримувало по 1,5–2 тис. калорій на день, близько 2 тис. калорій становив харчовий раціон в Іспанії, Польщі та Фінляндії, натомість у Бельгії, Болгарії, Голландії, Греції, Франції, Швейцарії та Югославії – 2,1–2,5 тис., а 2,6 тис. і більше отримували у Великій Британії, Данії, Норвегії, Чехословаччині та Швеції [14, с. 4]. Уряди держав-окупантів Західної Німеччини констатували, що рівень та якість харчування населення є незадовільним [5, с. 1]. Водночас становище українців у повоєнній Європі було не набагато кращим. Так, на шпальтах однієї з паризьких газет можна було прочитати типовий анекдотичний діалог українських скитальців: «Пощо ви прикладаєте живіт до печі? Пригріваю на вечерю те, що з'їв на обід» [15, с. 4].

Важливим продуктом у контексті розглядуваного питання були плитки шоколаду, які отримували переміщені українці. Шоколад – не лише поживний продукт, а й антидепресант, що підвищував життєвий тонус і покращував настрій. Тож споживання переміщеними українцями шоколаду могло трохи покращити їхній емоційний стан [12, с. 58].

Придбати продукти харчування не було можливості через надмірно високі ціни, що, безперечно, ще більше пригнічувало переміщених осіб. На одній із тогочасних карикатур маленький хлопчик із цікавістю розглядаючи вітрину продуктової крамниці запитував: «Що це, матусю?» і чув у відповідь: «Музей, дитинко!..» [16, с. 11]. Характерно, що більшість переміщених осіб до крамниць не заходила, а лише розглядала з-над двору їхні вітрини, або ж навпаки проходячи повз пришивидшувала темп. У трохи вигіднішому становищі порівняно з ДіПі перебувало німецьке населення – мешканці сільської місцевості, які вирощували городину та й містянам

допомагали прохарчуватися невеличкі городи, які вони розбивали у палісадниках [1]. Переміщені українці мусили розраховувати лише на себе.

Цікавим дослідницьким питанням є проблема туги переміщених українців за Батьківщиною, родичами та друзями, що залишилися в Україні. Частина дуже сумувала за рідною землею і близькими серцю людьми. Вони були переконані, що мати постійно добрий настрій можливо лише перебуваючи на рідній землі [12, с. 28]. Траплялися серед переміщених осіб такі, у яких туга за Батьківщиною брала гору і вони приймали рішення повернутися додому [17, с. 369]. Так, один із переміщених росіян міркував, як він може жити серед чужих людей, де немає з ким поговорити російською й вирішив повернутися до СРСР [18, с. 126]. Серед тих, хто добровільно повертався були і українці. Поетеса Ганна Черінь в одному з листів зазначала: «Заздрю я тим людям, у кого туга за вітчизною не така гостра» [12, с. 28]. Таких переміщених осіб було не мало.

Переміщений росіянин Михайло Клименко згадував, що жоден із його знайомих не мав туги за рідною землею [18, с. 126, 165]. Та й він сам, як не намагався не зміг відчутти туги за Батьківщиною, про що іронічно писав у спогадах: «Я не знав жодної туги. І мені хотілося відчутти цю тугу. Я виходив рано вранці зі сходом сонця, дивився на схід. Там далеко повинна бути моя батьківщина. Але жодної туги я не відчував. Туга просто не приходила» [18, с. 126].

Загроза примусової репатріації на «родіну», систематичні скринінги-перевірки вселяли у переміщених українців почуття страху за своє життя та життя рідних, зневіри й розпачу, панували панічні настрої. Вони були розгублені [2, с. 53], насторожені й знервовані [19, с. 359], відчували безвихідність свого становища, приреченість. Непевність становища пригнічувала [2, с. 53].

Священик табору в Ельвангені Петро Мелех на початку 1947 р. у листі до церковного діяча Аркадія Яременка, який мешкав у Баварії зазначав, що метою скринінгу, який проводився у їхньому таборі є вибрати «козлів від овець» [20, арк. 2]. Адресанта пригнічувала непевність положення, оскільки «ніхто ще не знає хто «козел», а хто «вівця»» [20, арк. 2]. Перші втрачали право жити у таборі й ставали легкою здобиччю для радянських репатріаційних органів, другі отримували надію на рееміграцію за океан.

Переміщені особи без різниці національності [21, с. 391, 393] опинились у безвихідному становищі, й усвідомлювали, що повернення до Радянського Союзу принесе їм багатогодинні допити, ув'язнення у сталінських таборах, а то й вищу міру покарання. Російська дослідниця Катерина Садикова вказувала, що насильна депортація до Радянського Союзу для більшості переміщених росіян була «рівнозначна смертному вироку» [17, с. 333]. При чому повертатися до СРСР не бажали не лише радянські громадяни, що опинилися у Німеччині, а й у Італії, Франції, Швеції [21, с. 351, 391, 393] та ін. Вони перебували у депресивному стані [2, с. 114], відчували себе у небезпеці, ними оволодівав страх і як наслідок переміщені українці піддавалися панічним настроям [22, с. 95] та вкорочували собі віку. Як стверджував в автобіографічному нарисі актор Михайло Лялька: «Краще вмерти, ніж вертатися на тортури і Сибір» [23, с.219]. Письменник Улас Самчук у мемуарах зазначав, що у середовищі інтелігенції часто вживалася фраза «куля в лоб» [2, с.125]. Суїцидальні настрої були поширені навіть серед духовенства. Так, Е. Нельський (псевдонім; єпископ Російської православної церкви за кордоном Нафанаїл (Львов)), готуючись до виїзду з Німеччини до Швейцарії, у 1947 р. писав, що «ми (монахи. – О. П.) всі навіть надамо перевагу смерті можливості залишитися під радянською владою» [17, с. 369].

Самогубства чинилися у різний спосіб: шляхом перерізання вен, повішання [22, с. 95], пострілів із вогнепальної зброї [24, с. 142], стрибання з вікон верхніх поверхів церков [25, с. 22] та будинків [22, с. 95], навіть разом із дітьми [23, с. 219]. Американська журналістка українського походження Андреа Чалупа констатувала, що «схожі випадки самогубств стали типовими для тих часів» [25, с. 22]. Окрім згаданих радикальних заходів переміщені особи ще заподіювали собі каліцтво і як наслідок потрапляли до шпиталів [18, с. 136], де залишалися недосяжними для репатріаційних органів.

Процес рееміграції переміщених українців до країн Європи, Америки й Австралії викликав різні емоції. З одного боку, реемігранти раділи, що позаду залишилося «непевне скитальське життя» з «ласкавим хлібом» тітки УНРРА й вуйка ІРО [26, с. 193], а попереду на них чекало нове життя, творцями якого вже будуть безпосередньо вони. З іншого – сумували й були розгублені, оскільки не знали, яким буде їхнє майбутнє у приймаючій державі.

Вивчення настрою реемігрантів, які намагалися адаптуватися до умов проживання у тій чи іншій країні є важливим з огляду на дослідження емоційного стану переміщених осіб, які залишилися у Західній Німеччині. Новоспечені американці, австралійці, бразилійці, канадійці, бельгійці чи французи описуючи у листах, зокрема і відкритих, свій побут, ділячись особистими успіхами і невдачами адаптації опосередковано впливали на емоційний стан українців, які поки що залишалися на німецькій землі.

Визначальні чинники, що впливали на настрій, який домінував у реемігрантів становили гостинність приймаючої держави, забезпечення/незабезпечення роботою за фахом, на який вони розраховували, рівень заробітної плати, якість побутових умов.

Абсолютна більшість реемігрантів із Західної Німеччини, у першу чергу інтелігенція, не змогли влаштуватися у країнах Європи, Америки та Австралії за фахом, адже ці держави потребували передусім кваліфікованих робітників у галузях індустрії та сільського господарства, а також робітників у сфері обслуговування [27, с. 7; 28, с. 7; 29, с. 5; 30, с. 2]. Частина переміщених українців була готова зустрітися з реаліями і здобувала робітничі фахи на різноманітних курсах у Західній Німеччині [31, с. 153–158], частина – сподівалася на краще. Відповідно першим було дещо легше адаптуватися, хоча незвиклу до важкої фізичної праці інтелігенцію часто-густо охоплював відчай від безвиході. З цього приводу письменник Роман Завадович писав у листі до колеги Леоніда Полтави: «Ми «робітники пера» особливо важко переживаємо ці умовини життя. Те, що другим тільки дошкуляє, нас добиває» [32, арк. 1]. У свою чергу на других чекало розчарування.

Український допомоговий комітет в Аргентині у відкритому листі, зверненому, передовсім, до майбутніх реемігрантів наголошував на тому, що фіксуються випадки повного розчарування від перебування у країні, передусім серед інтелігенції, представники якої навіть вимагають повернути їх до Європи [33, с. 7]. Корені розчарування крилися, з одного боку, в ілюзії про Аргентину «як країну медом і молоком текучу» [33, с. 7], а з іншого – у страху перед можливістю репатріації до СРСР. Як наслідок, потенційні реемігранти не звертали уваги на усі перестороги Комітету щодо умов життя і роботи в Аргентині. Влучно характеризувала реалії працевлаштування інтелігенції і карикатура ЕКО (справжнє ім'я та прізвище Едвард Козак), вміщена на шпальтах «Української трибуни» під промовистою назвою «Майбутнє за океаном». На ній ковбой, звертаючись до пастуха, наказував: «Пане професоре, заверніть-но корову» [34, с. 1].

Джерела фіксують і вибухи гніву перш за все інтелігенції, яка замість того, щоб, наприклад, творчо працювати, мусила як актор Ростислав Василенко сидіти за кермом трамвая в Австралії («Ось на що пішла молодість, театральна освіта, фах. Будь проклята еміграція!») [35, арк. 2], або як актриси Віра Левицька та Ліза Шашаровська виготовляти сигари на тютюновій фабриці у США («наповнені були ті шматки тютюну їхньою душевною гіркотою, розпачем, сльозами») [23, с. 92–93], або як письменник Тодось Осьмачка працювати на заводі бетонних виробів у Міннеаполісі [36, арк. 1] («Я спробував [...] усяких праць до найтяжчих, які людина може робити. Але всі вони робили і може вже назавжди зробили [...] калікою духовною») [37, арк. 11 зв.], або як театральний режисер Йосип Гірняк служити кельнером у нью-йоркському барі [23, с. 96]. Не в кращому становищі перебували реемігранти інших національностей. Так, російський генерал-майор Михайло Георгієвич працював на заводі в Австралії чорноробом [38, с. 205], а російський поет Іван Елагін мив підлогу в одному з американських ресторанів [39, с. 265] тощо.

Окрім того, тимчасове безробіття також спричинювало пригнічений стан реемігрантів, адже як зазначала художниця і письменниця Оксана Лятуринська, яка за перший тиждень свого побуту у Нью-Йорку не змогла знайти роботи, «страшне це відчувати що тут ти до нічого. І це найгірше, що може бути, воно вбиває» [40, арк. 1].

Рівень та якість умов побуту у приймаючій державі, які могли бути дуже пристойні, задовільні чи неприйнятні також безпосереднім чином впливали на настрій реемігрантів. Так, митрополит Полікарп (Петро Сікорський) перебував по прибутті у 1950 р. до Франції у піднесеному настрої, оскільки місцева українська громада орендувала для нього «прекрасну віллу з садком» [41, арк. 4]. Щоправда, митрополита трохи турбувала орендна плата у розмірі півтисячі доларів на рік. Однак він не втрачав оптимізму і висловив надію, що «з помічю Божою і добрих людей ясьось я вийду з цього положення» [41, арк. 4]. Натомість згадувана Оксана Лятуринська перші дні свого побуту у Нью-Йорку безуспішно шукала дах над головою [40, арк. 1], що надзвичайно її гнітило.

Окрім того, мав значення і людський фактор: наявність/відсутність у приймаючій державі рідних і друзів з Німеччини, набуття/не набуття нових знайомих і друзів. Спочатку абсолютну більшість реемігрантів охоплювало почуття самотності. Мовознавець Юрій Шерех (справжнє прізвище Шевельов) вивів власний рецепт боротьби зі згаданим почуттям: українцям слід було «рятуватися з еміграційного оточення» і «пускати коріння у ґрунт» [42, арк. 9] приймаючої країни, тобто впевнено інтегруватися в іонаціональне середовище.

Рівень оволодіння мовою приймаючої держави також безпосереднім чином впливав на настрій переселенців. Ті переміщені особи, які не вивчали іноземні мови або й студіювали їх на відповідних курсах чи з репетиторами у Західній Німеччині, ще по дорозі до нової держави, наприклад, спілкуючись з обслуговуючим персоналом на кораблі з гіркотою усвідомлювали, що їхній рівень володіння мовою бажає кращого. Сучасник подій М. Верховинець, який 1946 р. виїхав до США у своїх спогадах наголошував, що «тут на океані, за одну ніч ти став такий маленький, у своїх і чужих очах» [43, с. 16].

Це почуття загострювалося зі сходженням на берег. Спочатку незнання мови значно ускладнювало комунікацію [44, с. 458], робило українців безпорадними, їх охоплювало почуття гірко розчарування. Саме тому чимало з них у листах, звернених до українців Західної Німеччини акцентували увагу на важливості вивчення іноземної мови [43, с. 18].

Важила і відмінність/схожість між якістю життя у приймаючій державі та, по-перше, у радянській Україні (варіант – Польщі), по-друге, у Західній Німеччині. Одні, тяжко працюючи, з ностальгією згадували відносно безтурботне побутування у Західній Німеччині. Так, Всеволод Пінковський, працюючи на золотих копальнях в Онтаріо (Канада) писав у листі до літературознавця Юрія Бойка (справжнє прізвище Блохин), що не раз згадував «ті добрі часи в таборі, коли то людина цілими днями вигрівалася на озері або в лісі» [45, арк. 1 зв.]. Інші ж бачили у своєму новому еміграційному житті більше переваг. Так, у червні 1948 р. новоспечений канадський фермер І. Даниленко у листі до друга Юрія Потієнка, на якого ще чекала рівно через рік рееміграція до США, не приховуючи захвату писав: «[...] ще й досі не віриться, що я перебуваю поза межами панування страху, насильства, несправедливості, голоду і т. д. [...] Правда, спочатку, та часом і тепер, якийсь невизражений жаль закрадається в серце – жаль за друзями, за тим, що минуло – і тоді, наче хочеться знову в Європу, але це почуття не сильне і легко поборюється почуттями більш привабливої дійсності» [46, арк. 1]. Схожий настрої був у мешканки Ванкуверу пані Лілії: «За Європою зітхаю стало, але до лягеру, безумовно не вернулася б» [47, арк. 1]. У наступних рядках І. Даниленко конкретизував: «[...] фермери тут (не говорячи вже про інших) психікою своєю відрізняються від німецьких байєрів, а ще більше від нещасних колгоспників, яких використовують як худобу. Тут же кожний працює, щоб якнайкраще влаштувати своє життя і якнайвеселіше провести його» [46, арк. 1–1 зв.]. Цілковито щасливим почувався і Андрій Теслюк, що виїхав до Англії, вважав, що живе, «як на курорті» [48, с. 4].

У свою чергу колишній таборянин, а згодом мешканець Сіднею поет Василь Онуфрієнко, пригадуючи й аналізуючи свій побут на радянській та німецькій землі дійшов цікавого висновку: «Там (у Німеччині. – О.П.) було інше життя – на зразок комунізму, де кожен робив «по змозі», а одержував «по потребі», зажуючи ту «потребу» до крайнього мінімуму» [47, арк. 13]. Натомість життя в Австралії йому дуже подобалося, адже за один австралійський фунт у 1949 р. можна було «накупити різних харчів стільки, що сам не донесеш» [47, арк. 13], особливо дешевими були борошно і смалець (дружина поета працюючи на фабриці із виготовлення кексів одержувала до 6 ф. на тиждень).

Яким чином можна було лікувати песимізм, що охопив більшість переміщених українців повоевній Західної Німеччини? Оскільки цей стан не був вдачею переміщених українців, а лише витвором непростих обставин, то рецепт був дуже простим. Його вивела згадувана Ганна Черінь: потрібно було лише дати українцям «те, що треба» [12, с. 29] і песимістів одразу б поменшало. Однак «інгредієнти» дістати було уже не так і просто.

Таким чином, адаптація переміщених українців до нових реалій життя у повоевній Західній Німеччині безпосереднім чином впливала на їхній настрої, який був переважно песимістичний. У перспективі слід дослідити процес професійної адаптації переміщених українців у повоевній Західній Німеччині.

Список використаних джерел

1. Ватлін А. Ю. Германия в XX веке. Москва: Директ-Медиа, 2014. URL: <http://www.litmir.co/br/?b=269866&p=49> (дата звернення: 01.10.2017).
2. Самчук У. Плянета Ді-Пі. Нотатки й листи. Вінніпег (Канада): Накладом Товариства «Волинь», 1979. 355 с.
3. Романюк А. Хроніка одного життя: спомини і роздуми. Львів: Видавництво «Мс», 2006. 508 с.
4. Бо Ти любив, в душі беріг, як скарб коштовний, Україну: життєпис українського патріота Івана Демидовича Юрченка / Упоряд. та авт. передм. О. Мельничук. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 266 с.
5. Час. Нюрнберг. 1947. Ч. 10. 9 березня.
6. Центральний державний архів зарубіжної україніки, ф. 53, оп. 1, спр. 10, 3 арк.
7. Центральний державний архів-музей літератури та мистецтва України, ф. 1366, оп. 1, спр. 37.
8. Центральний державний архів зарубіжної україніки. Ф. 23. Оп. 3. Спр. 183. 89 арк.
9. Гайда П. Пройдений шлях: Спогади 1892–1952 / передмова Ярослава Грицака. Київ: Смолоскип, 2014. 600 с.
10. Полонська-Василенко Н. Спогади. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 591 с.
11. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 5166. 343 арк.
12. Черінь Г. Листи до Лицаря. 1946–1949. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 103 с.
13. Центральний державний архів зарубіжної україніки. Ф. 23. Оп. 3. Спр. 182. 84 арк.
14. Час. Фюрт. Баварія. 1947. Ч. 6. 9 лютого.
15. Українець Франції. Париж. 1946. № 13. 15 грудня.
16. Час. Нюрнберг. 1947. Ч. 9. 2 березня.
17. Русское зарубежье: музыка и православие: Международная научная конференция, Москва, 17–19 сентября 2008 г. / [сост. С. Г. Зверевой; науч. ред. С. Г. Зверевой, М. А. Васильевой]. Москва: Дом русского зарубежья им. А. Солженицына: ВИКМО-М, 2013. 616 с.
18. Клименко М. Из трех миров: Пережитое... непроходящее: «...Долг, завещанный от Бога». Москва: Русский путь, 2011. 396 с.
19. Ниченко Д. Від Зінькова до Мельборну. Из хроніки мого життя. Мельбурн; Австралія: В-во «Байда», 1990. 407 с.
- 20.

Центральний державний архів зарубіжної українки. Ф. 23. Оп. 3. Спр. 7. 8 арк. 21. Рутченко-Рутыч Н. Н. Среди земных тревог: Воспоминания. Москва: Русский путь; РИЦ «Собрание», 2012, 608 с. 22. Суховерський М. Мої спогади / передм. О. Зінкевича. Київ: Смолоскип, 1997. 320 с. 23. Гайдабура В. Театр, розвіяний по світу. Феномен сцени повоевної української діаспори (Німеччина, Австрія, Франція, США, Канада, Австралія). Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 324 с. 24. Шибанов Г. Нестор Городовенко: Життя і творчість. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2001. 248 с.: іл. 25. Чалупа А. Орвелл і біженці: Невідома історія «Колгоспу тварин». Київ: Видавництво Жупанського, 2015. 95 с. 26. Іжик С. Сміх кризь слъози. Вінніпег: Поступ, 1961. 207 с. 27. Час. Нюрнберг. 1948. Ч. 19. 9 травня. 28. Час. Нюрнберг. 1948. Ч. 20. 16 травня. 29. Українська трибуна. Мюнхен. 1947. Ч. 61. 17 серпня. 30. Українська трибуна. Мюнхен. 1947. Ч. 52. 17 липня. 31. Подобєд О. Фахове навчання та перекваліфікація українців у ДіПі таборах Західної Німеччини й Австрії у 1945–1950 рр. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І.С. Зуляка. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. Вип. 2. Ч. 1. С. 153–158. 32. Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 244. Од. зб. 518. 1 арк. 33. Час. Нюрнберг. 1948. Ч. 20. 16 травня. 34. Українська трибуна. Мюнхен. 1947. Ч. 66. 4 вересня. 35. Центральний державний архів-музей літератури та мистецтва України. Ф. 1352. Оп. 1. Спр. 124. 36. Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 195. Од. зб. 720. 3 арк. 37. Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 169. Од. зб. 75. 11 арк. 38. Кравцов А. Н. Русская Австралия. Москва: Вече, 2011. 304 с. 39. Агеносов В. В. Восставшие из небытия. Анология писателей Ди-Пи и второй эмиграции. Москва: АИРО-XXI; СПб.: Алетейя, 2014. 736 с. 40. Центральний державний архів-музей літератури та мистецтва України. Ф. 1366. Оп. 1. Спр. 42. 41. Центральний державний архів зарубіжної українки. Ф. 51. Оп. 1. Спр. 3. 42 арк. 42. Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 244. Од. зб. 778. 13 арк. 43. Верховинець М. Ідеш, брате мій... Думки й враження зперед десяти років. Пітсбург: Бескид, 1957. 80 с. 44. Кедрин І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі. Нью Йорк: Червона калина, 1976. 724 с. 45. Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 226. Од. зб. 519. 4 арк. 46. Центральний державний архів зарубіжної українки. Ф. 23. Оп. 1. Спр. 38. 6 арк. 47. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 219. 48. Новини. Інформаційний бюлетень табору ім. Лисенка. Ганновер. 1947. Ч. 78. 19 липня.

References

1. Vatlin A. Ju. Germanija v XX veke [Germany in the XX century], Moscow, Direct-Media, 2014. (In Russ.) Available at: <http://www.litmir.co/br/?b=269866&p=49>.
2. Samchuk U. Pliana Di-Pi. Notatky u lysty [Planet DP. Notes and Letters], Winnipeg (Canada), The Volyn Society, 1979. 355 p.
3. Romaniuk A. Khronika odnogo zhyttia: spomyny i rozdumy [Chronicle of One Life: Reminiscences and Thoughts], Lviv, Publishing House «Ms», 2006. 508 p.
4. Bo Ty liubyv, v dushi berih, yak skarb koshtovnyi, Ukrainu: zhyttiepys ukrainskoho patriota Ivana Demydovycha Yurchenka [Because you loved, in the heart of the soul, as a valuable treasure, Ukraine: the biography of the Ukrainian patriot Ivan Demidovich Yurchenko], Vinnytsya, Nilan LTD, 2015. 266 p.
5. Chas [Time], Nuremberg, 1947, № 10, March 9.
6. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv zarubizhnoi ukrainiky. F. 53, op. 1, spr. 10, 3 arkh.
7. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury ta mystetstva Ukrainy. F. 1366, op. 1, spr. 37.
8. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv zarubizhnoi ukrainiky. F. 23, op. 3, spr. 183, 89 arkh.
9. Haida P. Proidenyi shliakh: Spohady 1892–1952 [The Way Passed: Memoirs 1892–1952], Kyiv, Smoloskyp, 2014. 600 p.
10. Polonska-Vasylenko N. Spohady [Memories], Kyiv, Publishing House «Kyiv-Mohyla Academy», 2011. 591 p.
11. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy. F. 1, Op. 23, Spr. 5166, 343 arkh.
12. Cherin H. Lysty do Lytsaria. 1946–1949 [Letters to the Knight. 1946–1949], Kyiv, Publishing House «Kyiv-Mohyla Academy», 2012. 103 p.
13. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv zarubizhnoi ukrainiky. F. 23, op. 3, spr. 182, 84 arkh.
14. Chas [Time], Fürth Bayern, 1947, № 6, 9 February.
15. Ukrainets Frantsii [Ukrainian of France], Paris, 1946, №13, December 15.
16. Chas [Time], Nuremberg, 1947, № 9, March 2.
17. Russkoe zarubezh'e: muzyka i pravoslavie: Mezhdunarodnaja nauchnaja konferencija, Moskva, 17–19 sentjabrja 2008 g. [Russian Abroad: Music and Orthodoxy: International Scientific Conference, Moscow, September 17–19, 2008], Moscow, The House of Russian Abroad. A. Solzhenitsyn, VIKMO-M, 2013. 616 p.
18. Klimenko M. Iz treh mirov: Perezhitoe... neprohodjashhee: «...Dolg, zaveshhannyj ot Boga» [Of the three worlds: Experienced ... not passing: «... Duty, bequeathed from God»], Moscow, Russian way, 2011. 396 p.
19. Nytchenko D. Vid Zinkova do Melbornu. Iz khroniky moho zhyttia [From Zinkov to Melbourne. From the Chronicles of My Life], Melbourne Australia. In the «Bayda», 1990. 407 p.
20. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv zarubizhnoi ukrainiky. F. 23, op. 3, spr. 7, 8 arkh.
21. Rutchenko-Rutyh N. N. Sred' zemnyh trevog: Vospominanija [Among earthly troubles: Memories], Moscow, Russian way, RIC «Assembly», 2012. 608 p.
22. Sukhoverskyi M. Moi spohady [My Memories], Kyiv, Smoloskyp, 1997. 320 p.
23. Haidabura V. Teatr, rozviianyi po svitu. Fenomen stseny povoiennoi ukrainskoi diaspory (Nimechchyna, Avstriia, Frantsiia, SShA, Kanada, Avstraliia) [Theater scattered around the world. The phenomenon of the post-Ukrainian diaspora scene (Germany, Austria, France, USA, Canada, Australia)], Kyiv, Publishing House «Kyiv-Mohyla Academy», 2013. 324 p.
24. Shybanov H. Nestor Horodovenko: Zhyttia i tvorchist [Nestor Gorovenko: Life and work], Kyiv, Publishing House named after Olena Teliga, 2001. 248 p.
25. Chalupa A. Orvell i bizhentsi: Nevidoma istoriia «Kolhospu tvaryn» [Orwell and refugees: Unknown story of the Animal Collective], Kyiv, Zupansky Publishing House, 2015. 95 p.
26. Izhyk S. Smikh kriz slozy [Laughter through tears], Winnipeg, Progress, 1961. 207 p.
27. Chas [Time], Nuremberg, 1948, № 19, May 9.
28. Chas [Time], Nuremberg, 1948, № 20, May 16.
29. Ukrainka trybuna [Ukrainian tribune], Munich, 1947, № 61, August 17.
30. Ukrainka trybuna [Ukrainian tribune],

Munich, 1947, № 52, July 17. 31. Podobied O. Fakhove navchannia ta perekvalifikatsiia ukraintsiv u DiPi taborakh Zakhidnoi Nimechchyny y Avstrii u 1945–1950 rr. [Fahov training and retraining of Ukrainians in the DP of the camps of West Germany and Austria in 1945–1950]. Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Series: History, Ternopil, View of TNPU V. Hnatyuk, 2014, vol. 2, part 1. P. 153–158. 32. Instytut literatury imeni T.H. Shevchenka NAN Ukrainy. F. 244, od. zb. 518, 1 ark. 33. Chas [Time], Nuremberg, 1948, № 20, May 16. 34. Ukrainska trybuna [Ukrainian tribune], Munich, 1947, № 66, September 4. 35. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury ta mystetstva Ukrainy. F. 1352, op. 1, spr. 124. 36. Instytut literatury imeni T.H. Shevchenka NAN Ukrainy. F. 195, od. zb. 720, 3 ark. 37. Instytut literatury imeni T.H. Shevchenka NAN Ukrainy. F. 169, od. zb. 75, 11 ark. 38. Kravcov A. N. Russkaja Avstralija [Russian Australia], Moscow, Veche, 2011. 304 p. 39. Agenosov V. V. Vosstavshie iz nebytija. Anologija pisatelej Di-Pi i vtoroj jemigracii [Risen from non-existence. Anonymity of the writers DP and the second emigration], Moscow, AIRO-XXI, St. Petersburg, Aleteya, 2014. 736 p. 40. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury ta mystetstva Ukrainy. F. 1366, op. 1, spr. 42. 41. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv zarubizhnoi ukrainiky. F. 51, op. 1, spr. 3, 42 ark. 42. Instytut literatury imeni T.H. Shevchenka NAN Ukrainy. F. 244, od. zb. 778, 13 ark. 43. Verkhovynets M. Yidesh, brate mii... Dumky y vrazhennia zpered desiaty rokiv [To go my brother ... Thoughts and impressions about ten years], Pittsburgh, Beskyd, 1957. 80 p. 44. Kedryn I. Zhyttia – podii – liudy. Spomyny i komentari [Life – events – people. Reminiscences and comments], New York, Chervona Kalyna, 1976. 724 p. 45. Instytut literatury imeni T.H. Shevchenka NAN Ukrainy. F. 226, od. zb. 519, 4 ark. 46. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv zarubizhnoi ukrainiky. F. 23, op. 1, spr. 38, 6 ark. 47. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. F. 5235, op. 1, spr. 219. 48. Novyny. Informatsiinyi biuleten taboru im. Lysenka [News. Campus Newsletter Lysenko], 1947, № 78. July 19.

Olena Podobied

THE MOOD OF DISPLACED UKRAINIANS AND THEIR ADAPTATION TO LIFE IN POST-WAR WEST GERMANY

How the adaptation of displaced Ukrainians to the new realities of life in post-war West Germany influenced their mood are analyzed. Among the social factors that influenced the mood of displaced Ukrainians can be identified: everyday problems, homesickness and homeland, the threat of forced repatriation in the USSR, re-emigration from West Germany.

The uncertainty of the future, the unsettledness of life, longing for the homeland, the fear of a very real threat of forced repatriation made the first post-war years generous in despair, depression and hysteria. The displaced Ukrainians were overwhelmingly affected by the unsettled lifestyle (uncomfortable housing, lack of clothing and personal hygiene) and constant malnutrition. Part of them was overcome by longing for the Motherland, which sometimes led to the voluntary return of displaced persons to the USSR. However, the overwhelming majority resisted forced repatriation, they were seized with a sense of fear for their lives and the lives of their relatives. Being susceptible to panic, a large part of displaced Ukrainians ended their lives with suicide. In addition to such radical measures, the displaced people still injured themselves and as a result fell into hospitals, where they remained unattainable for repatriation bodies. The determining factors that influenced the mood that dominated the re-emigrants were the hospitality of the host state, the provision / non-availability of work in the specialty for which they counted, the level of wages, the quality of living conditions.

Key words: displaced Ukrainians, post-war West Germany, adaptation, mood.